

RUSYA'DA KÜRDOLOJİ'NİN GELİŞİMİ

Erhan ÇAĞLAYAN*

Öz

XIX. yüzyılda Rusya'da Kürtçenin öğrenilmesiyle birlikte Kürtçe eserlerin çevirisine başlanır. Bu dönemde Rusya'da "Kürdoloji" isimli bilim alanı ortaya çıkar, Sovyetler döneminde ise Kürtlerin tarih, edebiyat ve kültürü daha kapsamlı şekilde araştırılır. 1950'li yıllardan itibaren SSCB'de bu alanda çok sayıda önemli araştırmalar yapılır. Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Petersburg (Leningrad) şubesinde "Kürt Kurulu" oluşturulur, daha sonra bu kurul, Kürdologlar Grubu'na dönüşür.

SSCB'de Kürtlerin tarihi; özellikle yeni dönemde Türkiye, Irak ve İran Kürtlerinin siyasi ve sosyal tarihi geniş bir şekilde araştırılır. Bu araştırmalar, özellikle de Kürt halkının milli mücadele tarihiyle ilgili eserleri, Sovyet Kürdolojisi'ni önemli ölçüde zenginleştirir.

Günümüz Rusya'sında Kürt tarihiyle ilgili araştırmalar devam etmektedir. Bugün Kürt ve Kürdistan araştırmaları alanında Rusya'da iki ana merkez faaliyette bulunmaktadır: Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'nde faaliyette bulunan Kürdologlar Grubu ve 1994 yılında tesis edilen Kürt Araştırmaları Merkezi.

Anahtar kelimeler: Kürdoloji, Rusya, Kürt Kurulu, Kürdologlar Grubu, Kürt Araştırmaları Merkezi

THE DEVELOPMENT OF KURDOLOGY IN RUSSIA

Abstract

The study of the Kurdish language and translation of works from the Kurdish language began in the nineteenth century. In that period, the term "Kurdology" appeared in academic literature in Russia. During the Soviet period, the history, literature and culture of the Kurds were more deeply investigated. From the 1950s onward, a large number of important studies in this field were carried out in the USSR. A "Kurdish Cabinet" was formed and organized in St. Petersburg (Leningrad) which bore the title "The Department of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences." It later became known as the Kurdologists' Group.

In the USSR, history of the Kurds was widely studied, especially including the new era and the political and social history of Turkey, Iraq and Iran. Research works on the history of the national struggle of the Kurdish people significantly enriched the Soviet Kurdology.

A considerable amount of research and survey work on the history of Kurdish people are still performed in Russia today. Two major centers are operating in Russia in the field of Kurdish Studies: the Kurdologists' Group at the Institute of Oriental Studies of the Academy of Sciences of Russia and the Kurdish Studies Center founded in 1994.

Keywords: Kurdology, Russia, Kurdish Cabinet, Kurdologists' Group, Kurdish Studies Center

Giriş

Kürdistan'ın tarihi, edebiyatı ve kültürü, uzun süre araştırmacıların dikkatini çekmemiş, Kürt halkının tarihi gelişim özellikleri sadece Yakın ve Ortadoğu'nun genel tarihi çerçevesinde araştırılmıştır. Bu durum yalnız XIX. yüzyılın başlangıcına doğru değişmeye başlar. Şöyle ki XIX. yüzyılda Osmanlı

* Tarih Araştırmacısı, Muş Alparslan Üniversitesi Kürt Dili ve Kültürü Yüksek Lisans Mezunu, caglayan49@hotmail.com

İmparatorluğu ve Kaçarlar (İran) iç çekişmeler ve askeri başarısızlıklar artmaktaydı. Kürdistan topraklarını da içine alan iki imparatorluğun toprakları, bu bölgeler Batılı devletlerin mücadele alanına dönüşmüştü. Öte yandan bu dönemde Kürt halkının milli haklarını elde etme ve bağımsızlığı uğrunda mücadelesi de hız kazanmıştı. XIX. yüzyılda Kürtlerin beş büyük isyanı olmuş ve stratejik açıdan Yakın ve Ortadoğu'nun en önemli bölgesi olan Kürdistan'da yaşanan bu olaylar Batılı devletlerin dikkatini çekmişti. Osmanlı İmparatorluğu'na ve İran'a karşı Kürt isyanlarından yararlanmaya çalışan Batılı devletler, XIX. yüzyıl boyunca Kürdistan'a çok sayıda tarihçi, dil bilimci, coğrafyacı göndererek bu bölgeyi dikkatle araştırmaya başlamışlardı.

İşte bu yüzyılda Kürdistan'ın coğrafyası, tarihi ve kültürüyle ilgili Batılı araştırmacıların (d'Herbelot, Malcolm, Quatremere, Fraehn, Veliaminof-Zernof vd.) çok sayıda eseri ortaya çıkmıştır. (Malcolm, 1836; Quatremere, 1815; Barb, 1853; Charmoy, 1868 vs.)

Bu dönemde Kürtlerin tarihi ve edebiyatı Rusya'nın da dikkatini çekmekteydi. Bu bir taraftan Rusya'nın topraklarında, özellikle de Kafkasya'da Kürtlerin yerleşmiş olması, diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı mücadelesinde Rusya'nın bazı Osmanlı halklarının milli duygularından yararlanma isteği ile bağlantılıydı.

XIX. yüzyılda Rusya'da Kürtçenin öğrenilmesi ve Kürtçe eserlerin çevirisine önem verilmeye başlanmıştı. Söz konusu dönemde Rusya'da "Kürdoloji" isimli bilim alanı da ortaya çıkmıştı.

Rusya'da Kürtlerin tarih, edebiyat ve kültürünün daha kapsamlı şekilde araştırılması, Sovyetler dönemine denk gelmekteydi. 1950'li yıllardan itibaren SSCB'de bu alanda çok sayıda önemli araştırmalar yapılmıştı. K. Kurdoyev, M. Rudenko, R. Sabolov, J. Musaelyan, B. Halatyan, M. Lazarev, Y. Vasilyeva, M. Gasratyan, O. Jigalina gibi bilim adamları, Rusya Kürdolojisi'nin ünlü temsilcileri olmuşlardı.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya Kürdolojisi'nin gelişimi kısmen yavaşlasa da Kürtçe, Kürt Edebiyatı, Kürdistan Tarihi ve Kültürü'yle ilgili yeni eserler de ortaya çıkmıştı. Lakin Sovyet dönemine oranla bu eserler sayıca o kadar da fazla değildiler.

Bununla birlikte 1994 yılında kurulan Kürt Araştırmaları Merkezi'nde ve Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'nde Kürtlerin ve Kürdistan'ın tarihi ve edebiyatı alanında araştırmalar devam etmektedir. Bunların arasında Y. Vasilyeva'nın "Kürdistan Tarihi", (Vasilyeva, 1991), "XVII-XIX. Yüzyıllarda Güneydoğu Kürdistan" (Vasilyeva, 1997) ve "Şeref Xan Bitlisi" (Vasilyeva, 2003), Şakro Mgoi'nin "Kürdistan Tarihi" adlı kitabı (Mgoi, 1999), "Efsanevi Toprak: Kürt Kültürü Rus Araştırmacılarının Gözüyle" editörlü kitabı örnek gösterilebilir.

1. Rusya'da Kürdoloji'nin Kurulmasında Avgust Jaba'nın Rolü

Rusya'da Kürdoloji'nin kurulması ünlü diplomat ve araştırmacı Avgust Jaba'nın ismiyle bilinir. Avgust Dementyeviç Jaba (polyakça – August Kościeszka Zaba) (1801-1894) Rusya'nın ünlü diplomatı olmakla birlikte, aynı

zamanda oryantalistti. Jaba, Rusya’da Kürdoloji’nin kurucusu olmakla birlikte, dünya Kürdolojisi’nin de önemli temsilcisi olarak da kabul edilmektedir. Polonya asıllı Avgust Jaba, Doğu dilleri alanında eğitim gördükten sonra 10 yıla yakın bir süre Rusya’nın Selanik ve İzmir Konsolosluklarında çalışmıştı. 1848 yılında Rusya’nın Erzurum Konsolosu olarak atanan Jaba, Kırım Savaşı’na (1853-1856) da katılmıştı. Tam da bu yıllarda Jaba, Rusya’nın Asya Müzesi’nin müdürü Boris Dorn’un talimatıyla Kürtçeyle ilgilenmeye başladı. 1860 yılında Jaba, aralarında Ahmedê Xanî’nin “Mem û Zin” eserinin de bulunduğu Kürtçe hikayelerden oluşan kitabı Fransızcaya çevirerek yayınlamıştı. Bu kitap sayesinde Batı bilim dünyası Kürtçe (Kurmanci lehçesinde) olan dokuz eserle tanışmıştır. (Marahonova, 2014)

Daha sonra Avgust Jaba, Fransızca-Kürtçe ve Kürtçe-Fransızca sözlükler de hazırlamıştı (Jaba, 1879). Bu sözlüklerin yazma nüshaları günümüzde Rusya Bilimler Akademisi Arşivi’nin Petersburg Şubesi’nde muhafaza edilmektedir.

Avgust Jaba’nın hizmetlerinden biri de Kürtlerin tarihi, kültürü ve folkloruna dair Farsça yazmaların toplanması şeklinde olmuştur. Günümüzde onun topladığı yazmalardan 11 tanesi Rusya’nın Asya Müzesi’nde muhafaza edilmektedir. (Jaba, 1860; Jaba, 1865)

Avgust Jaba dünya oryantalizminde başka bir hizmetiyle daha da ün kazanmıştı. XIX. yüzyılın ünlü Kürt araştırmacısı Molla Mahmut Bayazidi, XVI. yüzyılın ünlü Kürt tarihçisi Şeref Xan Bitlisi’nin eserini 1858-1859 yıllarında Farsçadan Kurmanci’ye Jaba’nın isteği üzerine çevirir. Günümüzde söz konusu yazma, Petersburg’daki Saltıkov-Şedrin Devlet Kütüphanesi’nde, Avgust Jaba’nın yazmalar şubesinde bulunmaktadır. (Vasilyeva, 1969:21) Söz konusu çeviri, 1986 yılında Moskova’da yayınlanmıştır. (Bayazidi, 1986)

Avgust Jaba ile Molla Mahmud Bayazidi’nin dostluğu ve bilimsel alandaki işbirliklerinin son derece dikkat çeken bir tarihçesi vardır. Çünkü Jaba’nın çalışmalarının bel kemiği bu tanışma ve ortak çalışmalarıdır. Molla Mahmut Bayazidi ile 1856 yılında Erzurum’da tanışmışlardı. Bu şehirde Rusya’nın Başkonsolosu olarak çalışan Jaba, Molla Mahmut’tan kendisine Kürtçe öğretmesini istemiş ve böylece arkadaş olmuşlardı. (Vasilyeva, 1991: 34) Bu arkadaşlık ve bilimsel işbirliği son derece verimli olmuş, daha önce de belirttiğimiz gibi Molla Mahmut Bayazidi “Şerefname”yi Avgust Jaba’nın isteği üzerine Kürtçenin Kurmanci lehçesine çevirmiştir. Jaba’nın tavsiyesi ile Mahmut Bayazidi, 1000 sayfalık “Kitab-i Tevarih-i Cedid-i Kurdistan” isimli eserini kaleme almış, lakin eserin yazma nüshası kaybolmuştur. 1867 yılında Avgust Jaba, bu eserin Giriş kısmını (50 sayfalık) Fransızca’ya çevirerek Petersburg Bilimler Akademisi’ne rapor için göndermişti. Günümüzde söz konusu çevirinin yazma nüshası, Rusya Bilimler Akademisi Arşivi’nde muhafaza edilmektedir. (Jaba, 1865, fond 2, liste 1, 1865, sayı 20, sayfa 52-100)

Avgust Jaba, araştırmalarıyla Rusya’da Kürdoloji’nin bağımsız bilim alanına dönüşmesi için bilimsel alt yapıyı oluşturmuştu. Onun topladığı Kürtçe yazma koleksiyonunun temelinde Rusya Kürdologları daha sonralar Kürt Tarihi, Kültürü ve Folkloru ile ilgili eserler kaleme almışlardır. (Marahonova, 2014)

2. SSCB’de Kürdoloji’nin Gelişimi

Sovyetler Birliği döneminde dünya halklarının tarihi, edebiyatı, folkloru ve kültürünün araştırılmasına son derece önem verilmekteydi. Bu, bir taraftan SSCB topraklarında yaşayan ve aralarında Kürtlerin de bulunduğu halkların tarihi ve kültürünün araştırılması, diğer taraftan da Sovyet döneminde dünyada, özellikle de Müslüman Şark’ta Sosyalizmi yayma düşüncesiyle ilgiliydi. Bunun için söz konusu ülkelerin siyasi, ekonomik, kültürel gelişim özelliklerinin araştırılmasına ihtiyaç vardı.

Avğust Jaba’nın Rusya’da temelini attığı Kürdoloji, Sovyetler Birliği döneminde gelişmeye başladı. Sovyet Kürdologları Kürdistan’ın ve Kürt halkı tarihinin tüm sorunlarını neredeyse araştırmaya başlamışlardı. Esas önem ise Türkiye ve Irak topraklarında yaşayan Kürtlerin tarihine verilmişti. Bu araştırmalar sırasında Sovyet bilim adamları Kürtlerin sadece tarihini değil, aynı zamanda dilini, edebiyatını, folklorunu ve kültürünü de ayrıntılı bir şekilde araştırmaktaydılar.

İkinci dünya savaşından sonra Sovyetler Birliği’nde Kürtlerin tarihi, dili, edebiyatı ve kültürünün araştırılması alanında en önemli adımlar İosif Orbeli tarafından atılmıştır. İosif Orbeli’nin girişimiyle 1959 yılında Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Petersburg (Leningrad) şubesinde “Kürt Kurulu” oluşturulmuş, daha sonra bu kurul, Kürdologlar Grubu’na dönüştürülmüştür. İ. Orbeli öğrencilerinden bir kısmını (Kurdojev, Rudenko, Musaelyan, Vasilyeva vs.) bu gruba dahil etmiş, onların Kürt tarihi ve edebiyatı alanındaki araştırmalarına rehberlik etmiştir. 1960 yılından itibaren (1985 yılına kadar) bu grubun başkanlığını Orbeli’nin öğrencilerinden Kanat Kurdojev yürütmüştür.

Kanat Kurdojev (Qanatê Kurdo 1909-1985) Sovyet Kürdolojisi’nin temelini atan araştırmacılarından biri olarak kabul edilmektedir. Yezidi Kürdü olan Kanat Kurdojev, aralarında “Kürtçe (Kurmanci) Dilbilgisi”, (Kurdojev, 1957), “Kurmanci ve Sorani Lehçelerinin Dilbilgisi” (Kurdojev, 1978) ve “Kürt Dili” (Kurdojev, 1961) gibi eserlerin de bulunduğu birkaç büyük hacimli bilimsel kitapların yazarıdır. Kurdojev’in “Kürtçe (Kurmanci)- Rusça Sözlüğü” (Kurdojev, 1960) ve “Kürtçe (Sorance)-Rusça Sözlüğü” SSCB’de ün kazanmıştır. (Kurdojev ve Yusufova, 1983). Ayrıca Kurdojev SSCB’de yaşayan Kürtler için ana dillerinde ortaokul dersler de hazırlamıştır.

Kanat Kurdojev eserlerinde Kürt dilinin birçok araştırılmayan ve dikkat edilmeyen meselesini, özellikle Kürt dilinde şahıs adları (Kurdojev, 1957), çoğul ekleri (Kurdojev, 1978), Kürt dilinde yer hal eki, Kürt dilindeki -k (-aka) suffiksinin rolü, Kürt dilinde bağlı cümleler, Kürt dilinde izafet (Kurdojev, 1961) gibi meseleleri detaylı bir şekilde araştırmıştır.

Kanat Kurdojev’in araştırmaları sadece Kürt dili alanında olmamıştır. Onun eserleri aslında Kürdoloji’nin tüm alanlarını kapsamıştır. 1983-1985 yıllarında Kurdojev, kurmanci ve sorance 2 ciltlik şiir kitabının yazarı

olmuştur (Kurdojev, 1985). Molla Mahmut Bayazidi’nin “Şerefname”nin Kürtçe çevirisi 1986 yılında Moskova’da basılmış ve bu kitabın editörü Kanat Kurdojev olmuştur (Bayazidi, 1986).

Kanat Kurdojev, sadece SSCB’de değil, aynı zamanda dünyanın tüm Kürdologları tarafından da tanınmaktaydı. Onun Kürt Dili ve Folkloru ile ilgili kitapları Irak, İsveç ve Almanya’da yayımlanmıştı. Kanat Kurdojev, Irak Kürt Bilimler Akademisi ve Paris’teki Kürt Enstitüsü’nün fahri üyesi olmuştur.

SSCB’deki Kürdoloji’nin gelişiminde Margarita Rudenko’nun da (1926-1976) büyük emeği olmuştur. M. Rudenko, Kürtlerin edebiyat ve etnografyasını araştırmıştır. Margarita Rudenko, Feqiyê Teyran’ın (XIV. yüzyıl) “Şeyh San’an (Faqi Muhammed Teyran 1965), Ahmedê Xani ’nin (XVII. yüzyıl) “Mem û Zin” (Xani, 1962), Haris Bitlisi’nin (XVIII. yüzyıl) “Leyla ile Mecnun” (Bitlisi, 1965) eserlerini Kürtçeden Rusçaya çevirmiştir.

Şunu da belirtelim ki dünyada ilk defa Margarita Rudenko, Ahmedê Xani ’nin “Mem û Zin ” eserini başka bir dile Rusçaya çevirmiştir. Bu eserin çevirisi o kadar zor sayılırdı ki Rusya’nın ünlü kürdologu M. Hartman bu çeviri işini üstlenmemiş ve bu görevi genç bir araştırmacı olan Margarita Rudenko’ya havale etmişti. Kürtçe, Arapça ve Farsça dillerinde mükemmel bilgiye sahip olması, ayrıca İslam felsefesini iyi bilmesi sayesinde Margarita Rudenko bu eserin 3 binden fazla beytini Kürtçeden Rusçaya başarıyla çevirmiştir.

M. Rudenko sadece Kürt dilindeki eserleri çevirmekle yetinmemiş, Kürt halkının tarihi ve folkloru ile de ilgilenmiştir. O, defalarca Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan’da Kürtlerin yaşadığı bölgelerinde bulunmuş, bu alanda büyük materyaller toplamıştır. Rudenko’nun Kürt folkloru ve kültürüyle ilgili 100’den fazla kitap ve makalesi bulunmaktadır. Bunların arasında “Kürt Masalları” (Rudenko, 1959), “Kürt Masalları ve Atasözleri” (Kurdojev ve Rudenko, 1961), “Kürt Taziye Şiirleri” (Rudenko, 1982), “Kürt Şairlerinin Yayımlanmamış Şiirleri” (Rudenko, 1972) meşhurdur.

1970 yılının Nisan ayında Erivan Üniversitesi’nde hocalık yapan Margarita Rudenko’nun ders notları 350 sayfadan oluşur (Musaelyan, 2007). Rudenko, derslerinde Kürt dilinin tarihini incelemiştir.

Fakat Margarita Rundeko’nun en büyük hizmeti Petersburg Kütüphanesi’nde muhafaza edilen Kürt yazmalarının tam kataloğunun düzenlemesidir. Bu katalogda Petersburg Kütüphanesi’ndeki tüm Kürtçe yazma eserlerin listesi ve kısa özeti takdim edilmiştir. (Rudenko, 1961) Bu katalog aslında dünya kürdologlarına Petersburg Kütüphanesi’ndeki kürt yazmalarını tanıtmış oldu.

Sovyet Kürdologları arasında Ruslan Sabolov (1926-2003) da bulunmaktadır. Uzun süre, Afganistan da dâhil, SSCB’nin çeşitli ülkelerindeki büyükelçiliklerinde çalışmış, aynı zamanda bilimsel faaliyetler ile de uğraşmıştır. Sabolov’un Sovyet Kürdolojisi için en büyük hizmeti, Kürtçe dilbilgisi alanında eserleri kaleme almasıdır. Bunların arasında “Kürtçenin Fonetigi” (Sabolov, 1976), “Kürtçenin Morfolojisi” (Sabolov, 1978) ve

“Kürtçenin Etimolojik Sözlüğü” (Sabolov, 2001) eserleri ünlüdür. Bu eserlerde Sabolov Kürt dilindeki zamirler ve zamanlar üzerinde de durmuştur.

Sovyet Kürdolojisinden bahsederken Yevgeniya Vasilyeva'nın ismini yazmamak mümkün değildir. Çünkü Vasilyeva'nın Kürt tarihi ve edebiyatı alanında çok sayıda eseri ve Kürtçeden Rusçaya çevirileri bulunmaktadır.

1950'li yılların ortalarından itibaren Kürtlerin ve Kürdistan'ın tarihini araştırmaya başlayan Vasilyeva, günümüzde Rusya'da Kürdoloji'nin en ünlü temsilcisidir. Vasilyeva bu alanda 7 kitap ve 50'den fazla makale kaleme almıştır. Y. Vasilyeva'nın en büyük hizmeti ise ortaçağda ve yeni dönemde yaşamış Kürt yazarlarının eserlerini Rusçaya çevirmesiydi. Bu eserler arasında Şeref Xan b. Şemseddin Bitlisî'nin “Şerefname”sinin her iki cildi (Vasilyeva, 1967), Muhammed Beni Erdelan'ın “Tarih”i (Beni Erdelan, 1984), Mah Şeref Xanım Kürdistani'nin “Tarih”i (Kurdistani, 1990) özellikle belirtilmelidir.

Sovyetler döneminde Kürtlerin tarihi, özellikle yeni dönemde Türkiye, Irak ve İran Kürtlerinin siyasi ve sosyal tarihi geniş bir şekilde araştırılmıştır. Bu tarihçilerden M. Gasratyan, O. Jigalina, M. Lazarev, Ş. Mgoi'yi özellikle belirtmek gerekir. Örneğin M. Gasratyan eserinde (Gasratyan, 1982) Türkiye Türklerinin sosyal ve siyasi hayatını araştırmıştır. Bu eserde 1950-1970 yılları arasında Türkiye'deki siyasi durum ve milli meselelerin çözüm yolları incelenmiştir. O. Jigalina ise 1918-1947 yıllarında İran'daki Kürt hareketi tarihini araştırmıştır (Jigalina, 1988). M. Lazarev'in eserlerinde ise XX. yüzyılın başlarında Kürt sorunu ve Kürtlerin mücadele hareketinin tarihi araştırılmıştır (Lazarev, 1986, Lazarev, 1989). Ş. Mgoi Irak'taki Kürtlerin tarihini, onların milli mücadele çabalarını araştırmıştır (Mgoi, 1991)

İsmini zikrettiğimiz araştırmacıların Kürdistan'ın yeni dönem tarihi alanındaki araştırmaları, özellikle de Kürt halkının milli mücadele tarihiyle ilgili eserleri, Sovyet Kürdolojisi'ni önemli ölçüde zenginleştirmiştir. Bu araştırmacılardan bazıları günümüzde Rusya Kürdolojisi'nin temsilcileri olarak bilimsel faaliyetlerini sürdürmektedirler.

3. Çağdaş Rusya'da Kürdoloji Alanında Çalışmalar

SSCB dağıldıktan sonra sadece Kürtlerin değil aynı zamanda Sovyetler birliği egemenliğinde yaşayan tüm halkların tarihi ve edebiyatı alanındaki araştırmalar bir süreliğine zayıflamıştır. Lakin 1990'lı yılların ortalarından itibaren bu araştırmalar yeniden canlandırılmıştır.

Günümüzde Kürt ve Kürdistan araştırmaları alanında Rusya'da iki ana merkez faaliyette bulunmaktadır: Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'nde 1959 yılından itibaren faaliyette bulunan Kürdologlar Grubu ve 1994 yılında tesis edilen Kürt Araştırmaları Merkezi.

Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'ndeki Kürdologlar Grubu, “Ortadoğu” şubesinin bir bölümü olarak çalışmalarını sürdürmekte ve bu şubenin başkanlığını O. Akimuşkin yürütmektedir. Kürdologlar Grubu'nda çok ünlü Kürdologlar -Y. Vasilyeva, O. Calilov, J. Musaelyan, Z. Yusufova, N. Safonov- araştırmalarını sürdürmektedirler. Bu grubun son yıllardaki en büyük başarılarından birisi “Efsanevi Toprak: Kürt Kültürü Rus Araştırmacılarının

Gözüyle” isimli büyük hacimli bir eserin 2014 yılında yayımlanmasıydı. Bu kitabın yazarları, çağdaş Rusya’nın ünlü Kürdologları Z. Yusufova, Y. Vasilyeva ve S. Şevelçinskaya’dır. Kitap, Rusya’nın “GAZPROM Petrol” şirketinin desteğiyle yayımlanmıştır (Zemlya Legend, 2014).

Ayrıca yukarıda ismini zikrettiğimiz Y. Vasilyeva’nın Kürdoloji alanındaki araştırmaları halen devam etmektedir. 1997 yılında onun “XVII-XIX. Yüzyıllarda Güneydoğu Kürdistan” (Vasilyeva, 1997) ve 2003 yılında “Şeref Han Bitlisi” (Vasilyeva, 2003) adlı büyük hacimli monografileri basılmıştır. Y. Vasilyeva diğer ünlü Kürdolog J. Musaelyan ile birlikte dünyada şimdiye kadar benzeri olmayan (unikel) bir katalog hazırlamıştır ki onun basılması için 2015 yılı planlanmıştır. “Kürt aşiretleri” adlı bu katalogda Yakın ve Ortadoğu’da tarihen meskun olan Kürt aşiretleri hakkında ansiklopedik bilgiler toplanmıştır.

1994 yılında Moskova’da tesis edilen Kürt Araştırmaları Merkezi’nin başkanlığını ise Yezidi Kürdü olan Şakro Mgoi yürütmektedir. Bu Merkezde çalışan araştırmacılar, 10 yıllık sürede çok sayıda eser kaleme almışlar ve bu eserler arasında en ünlüsü ise Şakro Mgoi’nin “Kürdistan Tarihi” isimli kitabıdır. (Mgoi, 1999) Kitap, Arap fetihlerinden itibaren günümüze kadar Kürt halkının tarihini kapsamaktadır. Kitabın birinci bölümünde Hasanveyhiler, Mervaniler, Şeddadiler ve Eyyübiler’in tarihi, ikinci bölümünde ise Kürdistan’ın Osmanlı ve İran hakimiyetinde tarihi izlenilir. 1800’lü yıllardan itibaren Kürt halkının milli mücadele tarihinin başladığını yazan tarihçi (Mgoi, 1999, s.4) bu mücadele tarihini farklı aşamalarda araştırmış, İkinci Dünya savaşından sonra Mustafa Barzani hareketinin Kürtlerin milli mücadelesi tarihinde yeni bir aşama olduğunu göstermiştir. Kitapta Suriye ve Irak Kürt’lerinin tarihine özel bir yer ayrılmıştır.

Günümüz Rusya’da bu iki merkezde Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü’ndeki Kürdologlar Grubu ve Kürt Araştırmaları Merkezinde Kürt tarihi ve kültürü alanında çalışmalar devam etmekte ve genç uzmanların yetiştirilmesine özellikle önem verilmektedir.

Sonuç

Makalede Rusya Kürdolojisinin temel gelişim yönleri ve bu alanlardaki başarıları gözden geçirilmiştir. Bu araştırma bize aşağıdaki sonuçlara ulaşma imkanını vermektedir:

Etnik özelliklerini eski dönemlerden günümüze kadar korumayı başarmış olan Kürt halkının tarihi geçmişi, 2500 yıl gibi büyük bir tarihi dönemi kapsamaktadır. Yakın ve Ortadoğu’nun en eski halklarından olan Kürtler, tarih boyunca sabit bir bölgede yaşamışlardır. Bu bölgeye çok sayıda göçler yaşansa da Kürtler daima Kürdistan’da yaşamış, Kürdistan’ın yerli halkı olmuşlardır. Lakin bu bölgede yaşanan savaşlar, askeri seferler, işgal ve katliamlar, Kürdistan topraklarının parçalanmasına neden olmuş, bu da Kürt halkının siyasi birliğini kurmasına engel olmuştur. Kürdistan topraklarında tek bir devletin olmaması, Kürtlerin sadece siyasi gelişimine değil, Kürdistan tarih ve edebiyatının araştırılmasına da engel olmuştur.

Bugün Kürt halkının tarihinin ve edebiyatının sistemli şekilde araştırılmasına ciddi anlamda ihtiyaç vardır. Bunun için ise Kürtlerin yerleştiği ülkeler; Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan, Suriye, İran, Irak ve Kürt diasporasının güçlü olduğu Rusya tarihçilerinin ve dil bilimcilerinin ortak çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu, çok zaman ve emek gerektiren bir iştir, fakat Kürt tarihinin ve kültürünün sistemli şekilde incelenmesi ve araştırılması, Kürdoloji'nin gelişmesi için Kürdologların birlikte emek verme zamanı gelmiştir.

Kürdoloji'nin gelişmesinde eşsiz hizmetleri olan Rus araştırmacılarının eserleri, Kürdistan'ın ve Kürt halkının hayatının tüm alanlarını (tarih, dil, kültür, edebiyat) ve dönemlerini kapsamaktadır.

Rus Kürdologlarının eserleri dünyanın ekser ülkelerinde yayımlanmış ve Kürdoloji'nin zenginleştirilmesine hizmet etmiştir. Söz konusu eserlerin büyük bir kısmı, günümüzde de Kürt Tarihi ve Edebiyatını araştıran araştırmacılar için, özellikle de Türk araştırmacılar için bilimsel önemini muhafaza etmektedir. Bu yüzden de söz konusu eserlerin Türk ve Kürt dillerine çevrilerek yayımlanmasına son derece ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca Türkiye'de Kürt Tarihi ve Kültürü'nü araştıran araştırmacıların Rusya Kürdologları ile işbirliği yapması, bu alanın gelişimi için zaruridir.

Kaynakça

1. Barb H.A. (1853), "Überdie Kurden-Chronik von Scheref", *SBAW*, Wien.
2. Bayazidi M. M. (1986), *Tavarih-i Kadim-i Kurdistan*, (Editör) K. K. Kurdojev, Moskova. (Rusça)
3. Beni Ardalan Muhammed (1984), *Historia Kurdsкого Knyajeskogo Doma Bani Ardalan*, (Çev.) Y. Vasilyeva, Moskova. (Rusça)
4. Bitlisi Haris (1965), *Leyli ve Mecnun*, (Çev.) M. M. Rudenko, Moskova. (Rusça)
5. Charmoy H. (1868-1875), *Cheref-nameh ou Fastes de la Nation Hour de par Cheref-ouddine Prince de Bidlis*, Petersburg.
6. Gasratyan M. (1982), "K Polojeniyu Kurdiv v Sovremennoy Turtsiyi", *Nasionalniy Vopros v Stranah Vostoka*, Moskova. (Rusça)
7. Hani Ahmed (1962), *Mam ü Zin*, (Çev.) M. M. Rudenko, Moskova. (Rusça)
8. Jaba A. de (1865), *Arhiv Rossiyskoy Akademiyi Nauk*, fond 2, liste 1, v. 20
9. Jaba A. de (1860), *Recueil de Notices et Resicts Kurdes*, Saint-Petersbourg.
10. Jaba A. de (1879), *Dictionnaire Kurde-Français*, Saint-Petersbourg.
11. Jigalina O. İ. (1988), *Nasionalnoye Dvijeniye Kurdiv v İrane (1918-1947)*, Moskova. (rusça)

12. Kurdistani Mah Şeref Hanım (1990), *Kronika Doma Ardalani*, (Çev.) Y. Vasilyeva, Moskova. (Rusça)
13. Kurdoev K. K. (1960), *Kurdo-Russkiy Slovar*, Moskova. (Rusça)
14. Kurdoev K.K. (1957), *Grammatika Kurdsogo (Kurmanci) Yazıka*, Moskova. (Rusça)
15. Kurdoev K.K. (1961), *Kurdskiy Yazık*, Moskova. (Rusça)
16. Kurdoev K.K. (1978), *Grammatika Kurdsogo Yazıka na Materiale Dialektov Kurmanci i Sorani*, Moskova. (Rusça)
17. Kurdoev K. K. ve Rudenko M. B. (1961), “Kurdskiye Poslovitsı i Pogovorki”, *Poslovitsı i Pogovorki Narodov Vostoka*, Moskova. (Rusça)
18. Kurdoev K.K. ve Yusufova Z. A. (1983), *Kurdsko-Russkiy Slovar*, Moskova. (Rusça)
19. Kurdoev K. K. (1985), *Kurdskiyev Narodniye Pesni*, Moskova (Rusça)
20. Lazarev M. S. (1983), “Kurdi i Kurdskiy Vopros”, *Aziya i Afrika Segodnya*, 12, 1983.
21. Lazarev M. S. (1986), “Kurdistan i Kurdsкая Problema”, *Nasionalnyy Vopros v Osvobodivşihya Stranah Vostoka*, Moskova. (Rusça)
22. Lazarev M. S. (1989), *İmperializm i Kurdskiy Vopros (1917-1923)*, Moskova. (Rusça)
23. Malcolm J. (1836), *The History of Persia from the Early Period to the Present Time*, London.
24. Marahonova S. İ. (2014), “Avgust Dementyeviç Jaba”, http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_personalities&Itemid=74&person=705 (Erişim tarihi 20.10.2014, Rusça)
25. Mgoi Ş. H. (1991), *Kurdskiy Nasionalnyy Vopros v İrake*, Moskova. (Rusça)
26. Mgoi Ş. H. (1999), *Historiya Kurdistana*, Moskova. (Rusça)
27. Musaelyan J. S. (2007), “Margarita Borisovna Rudenko”, http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_personalities&Itemid=74&person=471 (Erişim tarihi 11.01.2007, Rusça)
28. Quatremere E. (1815), *Histoiredes Mongols de la Perse*, Paris.
29. Rudenko M. B. (1959), *Kurdskiye Skazki*, Moskova. (Rusça)
30. Rudenko M. B. (1961), *Opisaniye Kurdskih Rukopisey Leningradskih Sobraniy*, Moskova. (Rusça)
31. Rudenko M. B. (1972), “Neopublikovanniye Stih Kurdskih Poetov”, *Vostoçnyy Sbornik, 3 cilt*, Moskova. (Rusça)
32. Rudenko M. B. (1982), *Kurdsкая Obryadovaya Poeziya*, Moskova. (Rusça)

33. Sabolov R. (1976), *Oçerk Historiyi Fonetiki Kurdsogo Yazıka*, Moskova. (Rusça)
34. Sabolov R. (1978), *Oçerk Historiyi Morfologiyi Kurdsogo Yazıka*, Moskova. (Rusça)
35. Sabolov R. (2001), *Etimologiçeskiy Slovar Kurdsogo Yazıka*, Moskova. (Rusça)
36. Teyran Faki Muhammed (1965), *Şeyh Sen'an*, (Çev.) M. M. Rudenko, Moskova. (Rusça)
37. Vasilyeva Y. İ. (1967), “Jizn Şaraf Hana Bidlisi”, *Şaraf-han Bidlisi. Şarafname*, Moskova. (Rusça)
38. Vasilyeva Y. İ. (1991), “Knigapo Historiyi Kurdistana”, *Pismennıye Pamyatniki i Problemi Historiyi Kulturi Narodov Vostoka*, Moskova. (Rusça)
39. Vasilyeva Y. İ. (1997), *Yugo Vostoçnyy Kurdistan v XVII – Naçale XIX Vekov*, Moskova. (Rusça)
40. Vasilyeva Y. İ. (2003), *Şeref Han Bitlisi*, Moskova. (Rusça)
41. *Zemlya Legend* (2014), *Kurds kaya Kultura Glazami Rossiyskih İssledovateley*, Moskova. (Rusça)